

به مناسبت هفته پژوهش اهمیت پژوهش‌های کلاس درس

به جای
یادداشت
سردبیر

فرخ لقا رئیس‌دانا Ed.s
متخصص تعلیم و تربیت

سرمقاله این شماره را به مناسبت ماه آذر و هفته پژوهش به موضوع پژوهش در مدرسه و کلاس درس اختصاص داده‌ایم. آنچه درباره آن سخن می‌گوییم، فقط برای یادآوری و بازنمایی اهمیت و ضرورت انجام پژوهش‌های کلاسی و بهره‌گیری از نتایج اثربخش آن در بهبود کیفیت فرایند یاددهی یادگیری است.

درباره اهمیت پژوهش‌های کلاسی و مدرسه‌ای یادآوری این نکته ضروری است که هیچ برنامه درسی بدون پشتوانه پژوهشی اثربخش و مفید نخواهد بود و اثربخشی برنامه‌های درسی فقط در فعالیت‌های پژوهشی نظام‌مند و هدفمند و بر مبنای بازخوردهای ارزشیابی محور حاصل می‌شود.

معلمان به واسطه داشتن ارتباط مستقیم با دانش‌آموزان، بهترین عامل ارزیابی برنامه‌های درسی و درجه هم‌خوانی و هماهنگی اهداف، محتوا، روش‌ها و راهبردها با توانمندی‌های دانش‌آموزان‌اند. معلمان دلسوز و متعهد در پی تغییرند و ایجاد تغییر امکان‌پذیر نیست مگر از راه آزمایش صحت و سلامت هدف‌ها و مناسبت روش‌ها و شیوه‌های به کار گرفته شده در فرایند یاددهی یادگیری. این آزمایش قابل بهره‌برداری نخواهد بود مگر با تجربه پژوهش محور و نظام‌مند توسط معلمی علاقه‌مند، آگاه و متعهد به ایجاد تغییر.

هیچ‌گونه اصلاح، تغییر یا تحول در برنامه‌های درسی بدون کمک معلمان و بدون آزمایش‌های پژوهشی مستقیم و برآمده از داده‌های کلاس‌های درس امکان‌پذیر نیست. بازخوردهای معلمان و دانش‌آموزان نسبت به برنامه‌های درسی، در کیفیت بخشی به برنامه‌های درسی مؤثر است.

برنامه درسی در واقع فقط طرحی کلی برای اجراست. نقشه‌های اجرایی، یعنی نقشه‌های قابل اعمال در محیط‌های کلاس درس، فقط با مشارکت معلم و دانش‌آموز قابل تهیه و تدوین‌اند. پژوهش‌های کلاسی درباره تناسب هدف‌ها و روش‌های برنامه درسی و نیز محتوای آموزش با قابلیت‌ها و توانمندی‌های دانش‌آموزان از یک سو و شرایط و امکانات و تجهیزات فراهم برای اجرا از سوی دیگر، بازخوردهای باارزشی را نسبت به کارایی و کارآمدی برنامه‌های درسی در اختیار برنامه‌ریزان درسی قرار می‌دهد و زمینه و مبنای تغییر، اصلاح و تحول را فراهم می‌کند.

نکته قابل توجه این است که معلمان محترم از همان ابتدای سال تحصیلی بهتر است بسیاری از شیوه‌های یاددهی خود را با رویکرد پژوهش محوری انتخاب کنند و در گردآوری داده‌های مبتنی بر پژوهش و قابل استناد بکوشند و نتایج پژوهشی کار خود را در اختیار مدرسه و مراکز برنامه‌ریزی و تهیه و تولید مواد آموزشی و درسی قرار دهند.

معلمان ارجمند به یاد بیاورند که انجام هرگونه پژوهش کلاسی به یک سلسله آمادگی‌های

قبلی نیاز دارد، از جمله فراهم بودن شرایط و امکانات مادی و روانی برای انجام پژوهش، موافقت و همکاری سازمان مدیریت مدرسه، و آمادگی دانش‌آموزان و اطلاع اولیای آن‌ها از چگونگی انجام کار پژوهش. به علاوه، خود معلمان باید ابتدا از نظر فردی نیز قابلیت‌های لازم در مدیریت و رهبری کار پژوهشی را در خود تقویت کنند. لازمه‌های اساسی در کسب قابلیت‌های لازم برای هر معلم عبارت است از اطلاع دقیق و کافی نسبت به:

- رویکردها، چشم‌اندازها و آرمان‌ها و غایت‌های آموزش در کل؛
- هدف‌ها و انتظارات برنامه‌داری در موضوع خاص مورد یاددهی یادگیری؛
- چرایی و چگونگی تغییر برنامه‌ها در آن موضوع؛
- سلسله‌مراتب محتوای آموزش برنامه‌داری، پیش‌نیازها و اتصالات بعدی؛
- روش‌های پیش‌بینی شده در آن برنامه برای اجرا، رویکردها و راهبردهای اجرایی؛
- روش‌های پیش‌بینی شده در آن برنامه برای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی؛
- روش‌های ارائه بازخورد به نهادها و مراکز مربوط.

معلمان از طریق پژوهش‌های نظام‌مند کلاسی می‌توانند مشخص کنند کدام بخش از برنامه‌های درسی با شرایط و امکانات موجود در مدرسه‌ها و کلاس‌های درس، با نیازها و رغبت‌های دانش‌آموزان یا با پیش‌آموخته‌ها و توانمندی‌های یادگیری آنان مطابقت ندارد. به عبارت دیگر، می‌توانند از این طریق نقاط ضعف برنامه‌های درسی را مشخص کنند. به همین ترتیب، نقاط قوت برنامه‌های درسی نیز به دست خواهند آمد. ارائه بازخورد در زمینه نقاط قوت نیز به‌طور حتم موجبات دلگرمی و خشنودی برنامه‌ریزان درسی را فراهم خواهد کرد. به علاوه، معلمان از طریق پژوهش‌های کلاسی می‌توانند شیوه‌ها، راهبردها و سبک‌های یاددهی خود و نیز شیوه‌ها، راهبردها و سبک‌های یادگیری دانش‌آموزانشان را به محک آزمایش بگذارند و از نتایج حاصل از پژوهش برای اصلاح و بهبود آن روش‌ها و راهبردها بهره‌گیرند.

یکی دیگر از فایده‌های انجام پژوهش‌های کلاسی، کمک به معلم در نقش تولیدگری و نوشتن یا تهیه و تدوین برنامه‌ای متناسب با کلاس خود است. البته چنین امکانی در نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز بسیار بیشتر معمول است و معلمان به خوبی از نتایج پژوهش‌های کلاسی خود برای تهیه و تدوین برنامه‌ای جدید استفاده می‌کنند. اما به هر حال، در نظام‌های آموزشی نیمه‌متمرکز و متمرکز هم معلم می‌تواند از طریق پژوهش‌های کلاسی، حداقل برای خود محتوایی متناسب با کلاس و دانش‌آموزانش تهیه و تدوین کند و به‌عنوان کتاب کمک یاددهی یا کمک یادگیری از آن استفاده کند.

کوتاه سخن آنکه معلمان با دانش و بینشی که نسبت به اهمیت و ضرورت پژوهش‌های کلاسی و اثربخشی آن در ارتقای کیفیت یاددهی یادگیری و کیفیت برنامه‌ریزی و تهیه و تدوین برنامه‌های درسی کسب می‌کنند، می‌توانند نقش خود را به‌عنوان پژوهشگر، اصلاح‌گر برنامه‌های درسی و مولد دانش آموزشی، در کنار نقش معلمی (یاددهی) ارتقا دهند و با نقش پویای خویش به سلامت و صحت نظام آموزش و پرورش اعتبار لازم را اعطا کنند. ماه آذر هنوز ابتدای راه کار آموزش در سال تحصیلی جاری است و وقت آن است که به‌طور جدی برای انجام دادن پژوهشی کارآمد، به طراحی و تولید و اجرا بپردازید. موفقیت روزافزون شما را در خدمات فرهنگی به نونهالان این مرز و بوم از خداوند متعال خواهانیم.